

แนวทางการทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนตามหลักพุทธสันติวิธี ของเกษตรกรต้นแบบ อำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ*

Guidelines of Making Khok Nong Na for Household Economic Improvement by Buddhist Peaceful Means of Role Model Farmers Prang Ku District, Sisaket Province

¹นพพล คำลือฤทธิ์ และ ขันทอง วัฒนประดิษฐ์

¹Nopphon Klamlerit and Khantong Wattanapradith

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: Dhammatrooper@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพบริบท ปัจจัยที่ส่งผลให้การทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนของเกษตรกรต้นแบบในอำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ และหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จ 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการการทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนตามหลักพุทธสันติวิธีของเกษตรกรต้นแบบในอำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ ดำเนินการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบภาคสนามเครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มประชาชนทั่วไป 3 คน และเกษตรกรต้นแบบ 3 คน รวม 6 คน วิเคราะห์ด้วยวิธีอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) พื้นที่ส่วนใหญ่ขาดแคลนน้ำทำเกษตรทำนาได้ปีละครั้ง ทำให้รายได้ครัวเรือนน้อย เกษตรกรส่วนใหญ่จึงมีปัญหาเรื่องรายจ่ายมาก มีพื้นที่ว่างเปล่าแต่ไม่ได้ถูกพัฒนาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะยึดติดกับการปลูกพืชแบบเดิม ไม่ได้ปรับการปลูกพืชผลที่เหมาะสมกับสภาพในพื้นที่ ปัญหาของการเกษตรอำเภอปราสาท คือ นิยมใช้สารเคมีทำการเกษตรต้นทุนสูง ปัจจัยที่ส่งผลให้การทำโคกหนองนาของเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ประสบความสำเร็จ คือ การมีความรู้เรื่อง อากาศ ดิน น้ำ รู้จักทำบัญชีครัวเรือน ออกแบบให้เหมาะสมกับความต้องการ พุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการทำโคกหนองนาให้สำเร็จและยั่งยืน คือ หลักอิทธิบาท 4 2) เกษตรกรต้นแบบได้นำหลักอิทธิบาท 4 มาเป็นแนวทาง 1. มีความสนใจในสิ่งที่จะทำนั้นอย่างจริงจัง 2. การเอาใจใส่ในขณะที่กระทำสิ่งนั้นๆ 3. การมีใจที่เป็นสมาธิในขณะที่กระทำสิ่งนั้นๆ 4. การที่มีจิตใจมุ่งมั่น และแน่วแน่ในขณะที่กระทำสิ่งนั้นๆ ในการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จ เรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างมีสติและปัญญา เกษตรกรต้นแบบสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือนด้วยการทำโคกหนองนาได้อย่างแท้จริงโดยนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ทำโคกหนองนา

คำสำคัญ: โคกหนองนา; พุทธสันติวิธี; เศรษฐกิจครัวเรือน

Abstract

The study consisted of the following objectives: 1) to explore context and factors influencing the development of Khok Nong Na for household economy based on the Buddhist peaceful means of model farmers in Prang Ku district, Sisaket Province; and 2) to present the guidelines for developing Khok Nong Na for household economy based on the Buddhist peaceful means of model farmers in Prang Ku district, Sisaket Province. The study used a qualitative research technique, collecting data through in-depth interviews and observation with key informants separated into two groups of three regular people and three model farmers, for a total of six people. The obtained data were analyzed by inductive method.

From the study, the following results are found: 1) Most agricultural areas lack water, causing cultivation to occur just once a year, resulting in poor family income and family members addicted to gambling; as a result, most farmers face excessive expenditures. Although there are unoccupied areas, they have not been developed or used productively since farmers continue to cultivate in the same fashion and do not change crop cultivation to fit the soil and water requirements of the areas. Farmers' problems in Prangku district include the usage of chemicals in farming, which results in high costs. Model farmers' success in Khok Nong Na is due to their knowledge of air, soil, and water. They spend their money wisely, keep household accounts, and design it to match their requirements. The *Iddhipāda* (the Four Paths of Accomplishment) are the peaceful Buddhist means that are most suited to the success and sustainability of Khok Nong Na. 2) Model farmers have successfully developed Khok Nong Na using *Iddhipāda* as the guidelines, which is based on the enhancement of love, efforts, and learning power to develop the areas with mindfulness and wisdom. Model farmers can solve problems of household economy through Khon Nong Na model. The guidelines for applying *Iddhipāda* with Khok Nong Na are as follows: (1) *Chanda* (will) by being content and loving at work, resulting in a willingness to work, working joyfully, and not becoming bored or giving up, allowing work to continue and creativity to flourish; (2) *Viriya* (effort) by being diligent in work without being lazy, having determination to finish work. Those who lack diligence tend to overwork or frequently fail to complete tasks, causing success to be delayed and ineffective; (3) *Citta* (thoughtfulness) by being determined and focused on one's work. A concentrated mind will remain stable in the face of any problem, allowing the task to go as planned and allowing one to maintain track of the work; and (4) *Vimamsa* (investigation) by being analytical in work, which will help one to keep track of and understand the work process, as well as be able to handle problems as they emerge and work successfully within the framework. Without *Vimamsa*, a person would lack principles, guidelines, and plans, making it difficult to accomplish success. A body of knowledge from a study is 'Prang Ku Khok Nong Na', which consists of the following: mental aspect characterized by love and faith, pride in one's work, sufficiency, and happiness; physical aspect through knowledge of the soil, water, and air, as well as the cost of areas, safe product production, and household accounting; social aspect

by having connection and sharing; and wisdom aspect by promoting Khok Nong Na for tourism purposes in order to have agricultural markets which may be used as a learning resource that eventually leads to sustainability.

Keywords: Khok Nong Na; Buddhist Peaceful Means; Household Economic Improvement

บทนำ

โคกหนองนาโมเดลเป็นโครงการต่อยอดจากโครงการเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริขององค์ในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นการผสมผสานนวัตกรรมเกษตรอินทรีย์เพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่ทำกินที่มีจำนวนจำกัด และ แก้ไขปัญหาเรื่องระบบน้ำที่ยั่งยืน โดยมีความหมาย คือ แนวทางทำเกษตรอินทรีย์และการสร้างชีวิตที่ยั่งยืนเป็นระบบการจัดการพื้นที่ดินให้พอเหมาะกับพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ โคก-หนอง-นาโมเดล เป็นระบบที่ทำให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้สำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบสถาบันเศรษฐกิจพอเพียงและมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติอ่อนน้อมนำพระราชดำรัส ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 โดยการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (Chantanee, and Changcharoen, 2020) มาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่การเกษตร ผสมผสานกับภูมิปัญญาพื้นบ้านได้อย่างสอดคล้องกันโดยจัดการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนดังนี้ 30 : 30 : 30 : 10 คือ 30% สำหรับแหล่งน้ำโดยการขุดบ่อทำหนองคลองไส้ไก่ 30% ทำนาปลูกข้าว 30% ทำโคกหรือป่า ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ก็คือ ปลูกไม้ใช้สอย ไม้กินได้และไม่เศรษฐกิจ เพื่อให้ได้ประโยชน์ คือ มีกิน คือ มีผัก มีอาหารไว้กิน มีอยู่ คือ สามารถตัดไม้ไปสร้างบ้าน ทำที่อยู่ได้ มีใช้ คือ มีไว้ใช้สอยในครัวเรือน ใช้เป็นยาและสมุนไพร ใช้เป็นฟืนเป็นเครื่องมือใช้สอยในบ้าน มีความสมบูรณ์ และความร่มเย็น 10% สำหรับที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ ปลา วัว และควาย เป็นต้น ทุกอย่างทั้งหมดนี้อยู่รวมกันบูรณาการเป็นวรรณะเกษตร ทางมูลนิธิฯ ได้อธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจแนวคิดนี้อย่างง่ายๆ โดยเรียกว่า “โคก หนอง นา” แนวคิดการทำโคกหนองนา จึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะแก้ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้มีประสิทธิภาพ การจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การเกษตร ด้วยการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ เป็นการที่ให้ธรรมชาติจัดการกับตัวมันเองโดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้นอย่างเป็นระบบในการทำเกษตรครบวงจร

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นหนึ่งในจังหวัดที่ประสบปัญหาเรื่องของการจัดเก็บน้ำเพื่อการเกษตร พื้นที่ต้นน้ำจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนใหญ่มีภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา มีที่ราบลุ่มที่ใช้ทำนาข้าวเป็นส่วนน้อย เนื่องจากสภาพดินที่เป็นหินไม่เหมาะแก่การทำเกษตรประเภทนาข้าว เกษตรกรในพื้นที่จึงทำนาข้าวไว้เพื่อการบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำ โดยประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถนำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้เพื่อการเกษตรได้ ขาดแหล่งกักเก็บน้ำในฤดูแล้ง ปัญหาสภาพการขนส่ง หรือถนนเพื่อการขนส่งผลผลิตการเกษตรขรุขระในฤดูฝน นอกจากนี้ชาวเกษตรกรยังประสบปัญหาเกี่ยวกับดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีการใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมาก ที่สำคัญเกษตรกรมีการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและแมลงศัตรูพืชมาก จึงเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ จังหวัดศรีสะเกษจึงได้กำหนดวิสัยทัศน์ ปี พ.ศ. 2564 ว่า "ดินแดนกิจกรรมปลอดภัยการค้าและการท่องเที่ยวครบวงจร" และกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของจังหวัดศรีสะเกษ ไว้ 5 ด้าน ประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ 1 การเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การเสริมสร้างสังคมที่เข้มแข็งและการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างความมั่นคงและรักษาความสงบเรียบร้อย ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 การพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐที่มีประสิทธิภาพ

สำหรับอำเภอปราสาทก็ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน (Phramaha Hansa Dhammahāso, Phrakrupalad Adisak Vajirapaṭṭhō, Sakabucha, and Phophichit, 2022) คือ การส่งเสริมเกษตรกรทำการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งกล่าวได้ว่าสอดคล้องกับการทำโคกหนองนาโมเดล การสร้างพื้นที่รองรับน้ำในพื้นที่ของตนเองเพื่อใช้ในการกสิกรรมโดยไม่ต้องรอน้ำตามฤดูกาลจากเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ โดยปรับพื้นที่ของตนเองเพื่อรองรับน้ำประมาณ 20-30 % ให้เพียงพอต่อการทำกสิกรรมในพื้นที่ของตนเอง โดยวิธีการขุดเป็นหนอง เป็นคลองไส้ไก่ เพื่อเอาดินทำโคก สำหรับปลูกพืชผักอื่นๆ ไร่รับประทานได้ ตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ เป็นอำเภอที่มีความแห้งแล้งมากที่สุดเป็นลำดับต้นๆ ของประเทศไทย โดยที่ผ่านมามีเกษตรกร นักวิชาการ เกษตรกร พร้อมหน่วยงานท้องถิ่นให้การสนับสนุนในการทำโคกหนองนาโมเดล อย่างไรก็ตาม มีหลายตัวอย่างเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ มีเศรษฐกิจครัวเรือนที่ดี คือ พออยู่ พอกิน มีรายได้เหลือเก็บ ไม่มีหนี้ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็นวิถีชีวิตพอเพียงที่มีความสุข (Isarangkun Na Ayuthaya, and Thampiya, 2014) แต่ในขณะเดียวกันก็มีเกษตรกรอีกจำนวนมากที่ทำแล้วถอย ก้าวไปยังไม่ถึงจุดหมาย ซึ่งปัจจัยที่ทำให้การทำกสิกรรมโคกหนองนาโมเดลประสบความสำเร็จ ต้องเริ่มต้นจากพอใจ ในการทำ มีความเพียรที่จะทำ ให้สำเร็จ กล่าวได้ว่า จะสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับตัวผู้ทำคือเกษตรกรนั้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธสันติวิธี คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นการนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข อิทธิบาท 4 หลักธรรมสำคัญในศาสนาพุทธ หนทางสู่ความสำเร็จในชีวิต *รักษานะที่ ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน* โดยจะต้องยึดหลักคุณธรรมทั้ง 4 เพื่อให้ชีวิตประสบความสำเร็จได้ ขจัดความยากจน ความหิวโหย ปลดหนี้ด้วยปัญญา รู้ทันสิ่งยั่วยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน ทั้งนี้การทำโคกหนองนาโมเดลให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำมาปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของชุมชนและสังคม ที่บ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตองงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ในการจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะสมกับพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้นๆ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพบริบท ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนของเกษตรกรต้นแบบในอำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ และหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จ
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการการทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนตามหลักพุทธสันติวิธีของเกษตรกรต้นแบบในอำเภอปราสาท จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม โดยมีวิธีการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การทำโคกหนองนา เพื่อนำมาใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดและเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purpose sampling) โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ต่อบัตถุประสงค์การวิจัย เป็นกลุ่มเกษตรกรประชาชนต้นแบบในพื้นที่อำเภอปรังค์ภู์ จำนวน 6 ท่าน มีคุณสมบัติคือบุคคลที่มีพื้นที่ทำโคกหนองนาตั้งแต่ 1ไร่ และบุคคลที่มีความสนใจทำโคกหนองนาเพื่อแก้ปัญหาปัญหาปากท้องสู่ความยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 3 กระบวนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ หากคุณภาพเครื่องมือโดยตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) มีการวิเคราะห์ความตรงทางด้านเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistence : IOC) เชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เครื่องมือวิจัยได้รับรองจริยธรรมการวิจัย จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใบรับรองที่ ว. 76/2566

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูล 1) จัดระเบียบข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาภาคสนาม เมื่อเห็นว่าข้อมูลมีมากพอ นำมาจัดตามประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับโคกหนองนา 2) การให้รหัสของข้อมูล (Coding) คือ การนำข้อมูลที่จัดระเบียบมาวิเคราะห์กำหนดหมวดคำ หรือวลี หรือข้อความที่เป็นโน้ตค้นแทนข้อมูลชุดดังกล่าว 3) สร้างข้อสรุปชั่วคราว คือ การสรุปเชื่อมโยงดัชนีคำหลักเข้าด้วยกันหลังจากผ่านกระบวนการกำหนดรหัสข้อมูลแล้ว โดยเขียนเป็นประโยคข้อความที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำหลัก เป็นการลดทอนข้อมูลที่รวบรวมไว้ เพื่อสร้างข้อสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปผลการวิจัยด้วยอุปนัยวิธีและนำเสนอข้อมูลด้วยพรรณนาโวหาร

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 สภาพบริบท ปัจจัยที่ส่งผลให้การทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนของเกษตรกรต้นแบบในอำเภอปรังค์ภู์ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ลักษณะสภาพพื้นที่ทำกินและวิถีความเป็นอยู่ของเกษตรกรอำเภอปรังค์ภู์ พื้นที่บริเวณเนินส่วนใหญ่จะขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร ส่งผลให้มีความแห้งแล้งในบริเวณ ที่เป็นเนิน เปรียบเสมือนหลังเต่าที่เมื่อมีน้ำไหลก็จะไหลผ่านหมดไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ เพราะไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ทางด้านเกษตร จึงต้องปลูกพืช 5 ระดับ ได้แก่ ไม้สูง ไม้กลาง ไม้เตี้ย เลื้อย ไร่ดิน และไม้หัวใต้ดิน และการทำนาสามารถทำได้ปีละครั้ง จึงทำให้รายได้น้อยกว่ารายจ่าย ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในเรื่องการจับจ่ายในครัวเรือน และบางครัวเรือนมีปัญหาด้านการติดการพนัน อายุมูล ยิ่งทำให้มีปัญหาด้านรายจ่ายเพิ่มขึ้น และแม้มีพื้นที่ทำกินก็ไม่ทำให้พื้นที่นั้นเกิดประโยชน์สูงสุด ปล่อยให้พื้นที่ให้รกร้างว่างเปล่าโดยไม่ทำการเพาะปลูกใดๆ เพิ่มขึ้นหลังจากที่ทำนาปลูกข้าวเสร็จ ไม่ใฝ่ศึกษาเรียนรู้เพื่อให้เกิดการทำเกษตรเป็นผสมผสานเพื่อสร้างรายได้ หมุนเวียนให้กับตนเองตลอดปี เพื่อให้พื้นที่ถูกใช้งานอย่างเหมาะสม คุ่มค่า ไม่ปล่อยแม้แต่จุดเล็กๆ ให้กลายเป็นพื้นที่ว่างเปล่าไร้ประโยชน์

ปัญหาอุปสรรคของการเกษตรกรอำเภอปรังค์ภู์ คือ เกษตรกรส่วนมากนิยมใช้สารเคมีในการทำเกษตรทำให้ต้นทุนสูงและเมื่อได้ผลผลิต ก็ไม่เพียงพอกับการรายจ่ายที่เสียไปในการซื้อสารเคมี (Thaweachat, 2023) ปัจจุบันจึงหันมาใช้เกษตรอินทรีย์ในการลดต้นทุนในการทำเกษตร และอุปสรรคในการขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรหมุนเวียนแต่ละฤดู ราคา ปัญหาขาดแคลนน้ำ และ พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอสำหรับเกษตรกร เมื่อฝนตกหนัก น้ำไหลหลาก จึงไหลบ่าลงไปที่ลุ่ม ในแม่น้ำต่างๆ ผืนดินจึงขาดความชุ่มชื้น ขาดน้ำหล่อเลี้ยงชีวิต ต้นไม้ และพืชผัก (Khetnimit, 2023) อีกทั้งขาดงบประมาณในการสนับสนุนในการจัดหาแหล่งน้ำในการทำเกษตรของชาวบ้าน (Naradee, 2023) ดังนั้นจึงมีบางส่วนหันมาศึกษาการทำโครงการโคกหนองนา ซึ่งเป็นการเกษตรที่ปลูกพืชและทำหลายสิ่งหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นผสมผสานเพื่อจะให้มีความได้เข้ามาหลายทาง สร้างคลังอาหารเหลือก็แบ่งปันเพื่อนบ้าน ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่ทำการเกษตร

ส่งนายทุน ที่มาขายยา ขายปุ๋ย ขายพันธุ์พืชผัก ไม่ปลูกเพื่อไว้กินในครัวเรือน มุ่งหวังที่จะขาย นายทุนเป็นคน กำหนดราคาให้เกษตรกรในการขายสินค้า ซึ่งเรียกว่าพ่อค้าคนกลางที่กดราคาทำให้เกษตรกรมีรายได้ต่ำกว่าที่ควรจะเป็นไปตามกลไกของตลาดทั่วไป

ปัจจัยที่ส่งผลในการทำโคกหนองนาของเกษตรกรอำเภอปราจีนบุรี คือ การจัดการปัญหาเรื่องน้ำ แม้จะพบว่าเกษตรกรมีปัญหาเรื่องดินและน้ำ แต่สามารถแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ลงทุนเพิ่มเจาะน้ำบาดาลและทำธนาคารน้ำใต้ดิน ให้เพียงพอในพื้นที่โดยประสานกับหน่วยงาน อบต. และสร้างเสริมองค์ความรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างคลังอาหาร ทำให้คนอื่นเห็นแล้วเขาทำตามขยายสู่พื้นที่อื่นมากขึ้น ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยน้ำสกัดชีวภาพ ปรับปรุงบำรุงดิน และการปลูกพืชไม่ยืนต้นเป็นแนวกันลม ทำอาชีพเกษตรกรรมค่อยเป็นค่อยไปและลงทุนอย่างพอประมาณ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำปุ๋ยหมักได้จากการเลี้ยงหมูหลุม นำมูลสัตว์มาทำปุ๋ย การกำจัดศัตรูพืชโดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่น ทุนในการทำส่วนใหญ่เป็นการหาทุนจากการสร้างรายได้ด้วยการขายสินค้าทางการเกษตรในพื้นที่ของ และขยายพันธุ์พืชเพื่อจำหน่ายและพัฒนาต่อยอดด้วยการให้ความรู้ชาวบ้านเรื่องอาหารการทำอยู่ทำกินในพื้นที่ตัวเอง เป็นตัวอย่างให้เกษตรกรนำไปใช้ในพื้นที่ของตัวเอง ทำนาทำสวน เลี้ยงปลา และพืชผักหมุนเวียน มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน

หลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จ ผลการศึกษาวิจัยพบว่าหลักพุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จ คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่ 4. ฉันทะ คือ ความพอใจ รักใคร่ เต็มใจ และฝึกฝนในงานอยู่เสมอ ทดมเทความสามารถ และปรารถนาเพื่อที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุด ด้วยการรักในงานของตน ชอบในงานของตน งานในทีนี้หมายถึง สิ่งที่เราทำ 2. วิริยะ วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ความอดุสาหะ และมานะบากบั่น ที่จะทำงานหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ดีที่สุด ไม่ท้อถอยเมื่อเกิดอุปสรรค และความยากลำบากต่างๆ ด้วยการมองปัญหาหรืออุปสรรคที่ขัดขวางต่อการทำสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทาย และต้องเอาชนะให้สำเร็จ 3. จิตตะ จิตตะ คือ การเอาใจใส่ และให้ใจจดจ่ออยู่กับอยู่กับสิ่งที่ทำ มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงาน ไม่ปล่อยปละละเลยในงานที่ทำ และทำงานด้วยความตั้งใจที่จะให้งานนั้นสำเร็จ 4. วิมังสา คือ การสอบสวน ไตร่ตรอง และพิจารณาตรวจสอบในสิ่งที่กำลังทำนั้นๆ รวมถึงการรู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น และรู้จักคิดแก้ไขปรับปรุงงาน ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

วัตถุประสงค์ที่ 2 แนวทางการทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนตามหลักพุทธสันติวิธีของเกษตรกรต้นแบบในอำเภอปราจีนบุรี จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ปัจจัยภายในที่ทำให้เกษตรกรต้นแบบประสบความสำเร็จในการทำโคกหนองนา มาจากการพึ่งพาตนเอง รักในสิ่งที่ทำ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีความสุขจากปัจจัยสี่ ที่หามาได้และใช้อย่างพอเพียง ทำสิ่งใดด้วยซื่อสัตย์ สุจริตและมีความขยัน อดทน การช่วยเหลือ เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ดังนี้ ปัจจัยภายนอก คือ การเป็นผู้ให้ความรู้กับผู้ที่สนใจเกษตรกรรม ผสมผสานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จัดตั้งกลุ่มให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองและเกิดแรงจูงใจในการทำเกษตรแบบยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง ดำเนินชีวิตตามปรัชญาฯ คำว่า “พอ” รู้จักเก็บ รู้จักใช้ ความพอดี พอประมาณ ไม่ดีใจหรือเสียใจมาก กินอยู่พอดี วางแผนการดำเนินชีวิต รักษาสุขภาพร่างกาย ไม่ประมาท และในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษให้ความรู้ชาวบ้านเรื่องอาหารการทำอยู่ทำกินในพื้นที่ตัวเอง เป็นตัวอย่างให้เกษตรกรนำไปใช้ในพื้นที่ของตัวเอง

แนวทางการทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนตามหลักพุทธสันติวิธี พบว่าหลักอิทธิบาท 4 สามารถนำมาเป็นแนวทางในการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จและแก้ปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือนได้อย่างแท้จริง โดยนำเสนอในสองมิติ คือ การพัฒนาเกษตรกรจากด้านใน คือ เรื่องของ

สันติภาพในการดำเนินชีวิต และมีมิติของความรู้ที่เกี่ยวข้องในการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จตามบริบทของสภาพพื้นที่อำเภอปรังค์กู ดังนี้

1) การเสริมสร้างพลังแห่งความรักและความเพียรในการทำโคกหนองนาด้วยอิทธิบาท 4

ฉันทะ คือ ความพอใจ มีความรักในงานเกษตรที่เราทำ อันดับแรกต้องมีความชอบหรือศรัทธาในงานที่เราได้ทำ แล้วค่อยๆ ทำเริ่มจากน้อยไปหามาก อาจเริ่มต้นง่ายๆ การที่เรามีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีที่เรารองรับได้ ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของต่างๆ นั้นๆ ตามที่ตัวเราเองมี เราย่อมมีความสุขกับสิ่งที่มีกับสิ่งที่ได้ และไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินตัว เกษตรกรอย่างเราสามารถตั้งเป้าหมายในการดำเนินการทางเกษตรให้เหมาะสมโดยการใช้งบประมาณ ในส่วนต่างๆ ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป คำนึงถึงประโยชน์และความคุ้มค่าอย่างสูงสุด ใช้หลักความพอเพียงในการลงทุนลงแรง ใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยทางการเกษตรอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร สังเกต หากความรู้ เข้มแข็ง อดทน ไม่ทอดทิ้งงานที่เราได้ทำ ทำต่อเนื่อง ไม่ใช่การทำงานแบบเอาเป็นเอาตาย แต่เป็นการหมั่นฝึกฝนตนเองจากทำน้อยไปหามาก มีการตั้งเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจน มีความกระตือรือร้นและเพียรพยายามที่จะก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้ ใฝ่หาความรู้และประสบการณ์อยู่เสมอเพื่อนำมาพัฒนางานอาชีพของเรา พยายามศึกษาหรือแบบอย่างปฏิบัติมาจากผู้ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตที่ทำโคกหนองนาแล้วได้ผลจริง

จิตตะ เอาใจใส่รับผิดชอบ จดจ่อกับงานที่ทำ เอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้สิ่งที่ทำไม่วอกแวกออกไปนอกกลุ่มนอกทาง ทำเกษตรที่มีคุณค่าและปลอดภัยแก่ผู้บริโภค ชุมชนและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งพัฒนาชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นำไปสู่การเติบโตที่ยั่งยืนได้ในอนาคต

วิมังสา ความไตร่ตรอง ทดลอง ใช้ปัญญาในการหาเหตุผล มีการวางแผน วัตถุประสงค์ วิเคราะห์ ปรับปรุง สร้างเครือข่าย จัดอบรม ใช้ปัญญาในการหาเหตุผล เกี่ยวกับต้นทุนการผลิตของ เกษตรกรที่สูง ทั้งจากการขาดข้อมูลหรือการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ การถูกผูกขาดจาก บริษัทขนาดใหญ่ซึ่งครอบงำตลาดตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ปัญหาความยากจนและหนี้สินของเกษตรกร

2) การเสริมสร้างพลังการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างมีสติและปัญญา

ท่ามกลางปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มีสาเหตุหลัก มาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขตของมนุษย์ ได้ส่งผลกระทบต่อสมดุระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม การเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นภัยคุกคามต่อแหล่งผลิตอาหาร เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม โรคระบาดศัตรูพืช และอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาวะวิกฤตที่ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรอย่างมาก คือ การเกิดภัยแล้งที่นับวันจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในทุกปี ที่ผ่านมา อำเภอปรังค์กูรับมือกับปัญหาภัยแล้งในหลากหลายรูปแบบ การวิเคราะห์สาเหตุการเกิดความแห้งแล้งและการแก้ปัญหา พบว่า 1. เกิดจากการพัดพาของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาอันสั้น และขาดความชื้นที่จะมาสนับสนุนให้เกิดฝนได้ ปริมาณฝนจะน้อยกว่าปกติ ทำให้เกิดสภาวะความแห้งแล้ง 2. เกิดจากความผิดปกติของตำแหน่งร่องมรสุม ทำให้ฝนตกในพื้นที่ไม่ต่อเนื่อง 3. เกิดจากความผิดปกติอันเนื่องมาจากพายุดีเปรสชันเคลื่อนผ่านประเทศไทยน้อยกว่าปกติ 4. เกิดจากสภาวะอากาศในฤดูร้อน ร้อนมากกว่าปกติ ดังนั้น การทำโคกหนองนาโมเดล เกษตรกรจึงต้อง รู้จักสภาพดิน สภาพน้ำ สภาพอากาศ สำหรับสภาพดินในพื้นที่อำเภอปรังค์กู เนื้อดินร่วนปนทราย ดินมีสีน้ำตาลอ่อนหรือแดง ดินทรายทำให้น้ำซึมผ่านชั้นดินได้เร็วมากดังนั้นจึงทำให้ดินชนิดนี้อุ้มน้ำได้ต่ำ ส่งผลให้ระดับน้ำใต้ดินต่ำมาก ในบริเวณพื้นที่อำเภอปรังค์กูสภาพดินมีค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5 ถึง 5.5 ค่ากลาง Ph ดิน ค่าอยู่ที่ 7 โดยมีวิธีการปรับปรุงดินเพื่อให้มีค่าความเป็นกลางโดยใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยพืชสดในการ

แก้ปัญหาเรื่องดิน สรุปลินทั่วไปเป็นดินร่วนปนทรายประมาณ 75 เปอร์เซ็นต์ การรู้จักน้ำ น้ำในที่นี้หมายถึง แหล่งน้ำ ที่จะมีผลกับพื้นที่ เช่น ปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาในพื้นที่ต่อปี แหล่งน้ำสาธารณะภายนอกที่อยู่ ใกล้เคียง คุณภาพและปริมาณของน้ำบาดาล คุณภาพของน้ำที่ไหลจากพื้นที่รอบๆ เข้ามาในพื้นที่ของเรา น้ำฝนเป็นแหล่งน้ำที่จะต้องกักเก็บไว้ให้ได้มากที่สุด และการกักเก็บน้ำฝนให้ได้มากก็คือเก็บไว้ในสระน้ำ ขนาดของสระน้ำและความลึกของสระก็ขึ้นอยู่กับว่ามีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปีมากน้อยแค่ไหน ปัญหาหลัก ไม่ได้อยู่ที่น้ำแห้งหรือฝนไม่ตก แต่อยู่ที่การเข้าถึงแหล่งน้ำที่อยู่ใต้ดินและการบริหารจัดการน้ำในฤดูฝน เพื่อกักเก็บน้ำเพื่อใช้ในฤดูแล้งต่อไป การขุดหนองเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้จึงมีความจำเป็น และเป็นที่รับน้ำในฤดูน้ำหลาก และมีวิธีการกักเก็บน้ำตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เรียกว่าธนาคารน้ำ ซึ่งมีการขุดหลุมอย่างน้อย 3 หลุม (หลุมขนมครก) 1) ขุด “คลองไส้ไก่” หรือคลองระบายน้ำรอบพื้นที่ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยขุดให้คดเคี้ยวไปตามพื้นที่ 2) ทำฝายทดน้ำ เพื่อเก็บน้ำเข้าไว้ในพื้นที่ให้มากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่โดยรอบไม่มีการกักเก็บน้ำ 3) พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ ทั้งการขุดลอก หนอง คู คลอง เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้ง และเพิ่มการระบายน้ำยามน้ำหลาก ดังนั้นการแก้ปัญหาภัยแล้งอย่างยั่งยืนในอนาคต เราควรร่วมมือร่วมใจ ปลุกต้นไม้ เมื่อมีป่า ก็มีความชื้น เมื่อมีความชื้น ก็มีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดต้นน้ำ ดินโอเอซิส น้ำ ขุดสระโดยทำตะพักหรือความลาดหลั่นของระดับความลึกให้ไม่เท่ากัน

การรู้จักลมและสภาพอากาศ ตำบลปรังค์ภู สภาพกระแสลมจะพัดผ่านพื้นที่ในทิศทางแตกต่างกัน ออกไปตามฤดูกาล การออกแบบพื้นที่ให้สอดคล้องกับลมที่พัดมาในแต่ละฤดูกาล จะช่วยลดการใช้พลังงาน และลดปัญหาต่างๆ ได้โดยปกติ ทิศทางของลมในฤดูกาลต่างๆ โดยหน้าฝน ช่วงกลางเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม มีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดพาฝนและความชื้นมา ลมจะพัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ขึ้นไปทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หน้าหนาว กลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ ลมจะพัดมาจาก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ลงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ หน้าร้อน กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ลมพัดจากมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ขึ้นไปทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เหมือนกันกับลมฝน และยังพัดจากทิศใต้ ขึ้นไปทิศเหนือ พัดจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นไปทิศตะวันตกเฉียงเหนือด้วยในบางช่วง ทิศตะวันตกเฉียงใต้จะเป็นทิศที่มีฝนสาดเข้ามามากที่สุด หน้าฝนจะเริ่มกลางเดือนพฤษภาคมแล้วทิ้งช่วงไป และกลับมา ตกหนักในเดือนกรกฎาคมจนถึงเดือนตุลาคม แต่ภาคใต้ จะมีฝนตกไปตลอดจนถึงปลายปี การทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จเกษตรกรต้องเข้าใจสภาพลมและอากาศอันจะส่งผลต่อการปลูกพืชผลให้ได้ผล

นอกจากการรู้จักสภาพดิน น้ำ อากาศ ลม แล้ว เกษตรกรต้องเรียนรู้จักเรื่องของพืชพรรณท้องถิ่น ที่จะนำมาเพาะปลูกส่วนใหญ่ เรื่องการทำนา และการปลูกพืชในพื้นที่ เพื่อบริโภคและนำผลผลิตไปขายสร้าง รายได้ให้กับเกษตรกร พื้นที่ทำนา 30 % ที่ใช้ในการปลูกข้าว หลังจากเก็บเกี่ยว เราควรพักดินเพื่อให้เกิดการ สะสมแร่ธาตุ ด้วยการปลูกพืชตระกูลถั่ว หรือปลูกพืชหมุนเวียนสลับสับเปลี่ยนกันไปจากที่เคยปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน และไม่พึ่งพาสารเคมี ทั้งนี้ข้อเสียของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวก็คือ หากปีใด ประสบภัยธรรมชาติ หรือภัยแล้ง ก็มีโอกาเสี่ยงสูงที่จะได้ผลผลิตน้อย หรือผลผลิตเสียหายเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าเราปลูกพืชผสมผสาน ที่มีความหลากหลาย ถึงแม้ปีนั้นราคาข้าวตกต่ำ แต่เราก็ยังได้ผลผลิตจากพืชชนิด อื่นๆ มาทดแทน สำหรับเครื่องมือมีความจำเป็นในการทำเกษตร เครื่องทุ่นแรงและเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ เพื่อช่วยลดการใช้แรงงานจากคนมากขึ้น อีกทั้งยังคุ้มค่าในการลงทุนระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือเตรียมดิน แทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำ เครื่องตัดหญ้า เครื่องหว่านปุ๋ย ระบบให้น้ำอัตโนมัติ ควรเลือกให้เหมาะสมกับความ สนใจหรือความถนัด

ท้ายที่สุด คน คือ ตัวแปรสำคัญในการทำโคกหนองนา ออกแบบให้เหมาะสมกับความต้องการ เช่น ต้องการทำเกษตรแบบผสมผสาน ต้องการเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นหลัก ต้องการปลูกไม้ผลเป็นหลัก รวมไปถึงจำนวน

คนที่จะไปอยู่อาศัยในพื้นที่ที่ว่ามีคนน้อยแค่นั้น ต้องแบ่งพื้นที่อยู่อาศัยยังไงถึงจะเหมาะสมกับจำนวนคน ต้องมีความรู้และมีการน้อมนำศาสตร์พระราชาทามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จึงไม่เพียงทำให้คนในชุมชนสามารถกลับพึ่งพาตนเอง มีของกิน ของใช้ และที่อยู่อาศัยเท่านั้น หากแต่ยังทำให้สภาพแวดล้อมทั้งดินและน้ำดีขึ้น มีอากาศที่บริสุทธิ์ โดยทุกคนสามารถนำไปปรับใช้ได้พื้นที่สังคมชนบท เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เรียกว่า โมเดล ปรางค์กู โคกหนองนา นำพาสู่ความยั่งยืน เสริมการท่องเที่ยว ตลาดสินค้าเกษตร ตามรูปภาพที่ปรากฏ ดังนี้

Picture 1: Prang Ku Khok Nong Na Model

จากแผนภาพรูปแบบโมเดล รากฐานของครอบครัวคือการกินดีอยู่ดี เพื่อพัฒนา กายภาพ จิตตภาพ ปัญหาภาพ ต้องอาศัยความพอใจเชื่อมั่นการทำกิจกรรมแบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ต้องขยันหมั่นเพียรลงมือทำ มีภาวะผู้นำทำกิจกรรม มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งในครอบครัว และกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข ในพื้นที่ที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพแวดล้อมดี ร่างกายแข็งแรง จิตใจดี สิ่งแวดล้อมมีแต่ความสงบร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ ชุมชนเกิดสันติสุข เป็นแหล่งอาหาร เพื่อนำออกมาช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัว ผู้วิจัยเรียกโมเดลความรู้นี้ว่า “ปรางค์กู โคกหนองนา นำพาสู่ความยั่งยืน เสริมการท่องเที่ยว ตลาดสินค้าเกษตร” กายภาพ สภาพอากาศ ภูมิประเทศ ดิน น้ำ พืช ต้นทุน เมล็ดพันธุ์ หนี้สิน ใช้ชีวภาพแทนการใช้สารเคมี โรคระบาดของพืช รู้จักสภาพอากาศ มีอากาศร้อนจัด ในฤดูร้อนทำให้พืชผลการเกษตรไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควรไม่ว่าจะเป็นเรื่องขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรและเกษตรกรปลูกพืชที่ใช้น้ำเยอะเช่นทำนาปรัง ทำนาจะใช้น้ำเยอะเพราะทำฤดูแล้งฝนไม่ตก จึงต้องให้เกษตรกรปลูกพืชที่ทนแล้งใช้น้ำน้อยเช่น ปอเทือง มันสำปะหลัง พืชตระกูลถั่ว รู้จักสภาพดิน รู้จักสภาพน้ำ รู้จักต้นทุน ที่เรามี รู้จักปลอดภัย ปลอดสารเคมี รู้จักทำบัญชีครัวเรือน ลดหนี้สิน **สังคมภาพ** เป็นเรื่องของการมีเครือข่าย เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรด้วยกัน มีการช่วยเหลือด้วยการเอามื้อสามัคคี เป็นการฟื้นฟู

วิถีของท้องถิ่นที่เคยให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแต่ในอดีต และการรู้จักแบ่งปัน เพราะแต่ละพื้นที่มีสินค้าและผลผลิตที่แตกต่างกัน สามารถนำมาแลกเปลี่ยนโดยไม่ต้องจ่ายเงินแพงอันเนื่องมาจากกลไกตลาดหรือพ่อค้าคนกลาง **จิตภาพ** ใจรัก ศรัทธา พอใจในสิ่งที่ทำ พึงพอใจ มีความสุข **ปัญญาภาพ** เครือข่าย แบ่งปัน ศูนย์เรียนรู้ เสริมการท่องเที่ยว ตลาดสินค้าเกษตร

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ขาดแคลนน้ำทำเกษตรทำนาได้ปีละครั้ง ทำให้รายได้ครัวเรือนน้อย เกษตรกรส่วนใหญ่จึงมีปัญหาเรื่องรายจ่ายมาก มีพื้นที่ว่างเปล่าแต่ไม่ได้ถูกพัฒนาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะยึดติดกับการปลูกพืชแบบเดิม ไม่ได้ปรับการปลูกพืชผลที่เหมาะสมกับสภาพในพื้นที่ ปัญหาของการเกษตรกรอำเภอปรังค์กู คือ นิยมใช้สารเคมีทำการเกษตรต้นทุนสูง ปัจจัยที่ส่งผลให้การทำโคกหนองนาของเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ประสบความสำเร็จ คือ การมีความรู้เรื่อง อากาศ ดิน น้ำ รู้จักทำบัญชีครัวเรือน ออกแบบให้เหมาะสมกับความต้องการ พุทธสันติวิธีที่เอื้อต่อการทำโคกหนองนาให้สำเร็จ และยั่งยืน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Phramaha Hansa Dhammahāso, Phrakrupalad Adisak Vajirapaṅkīo, Sakabucha, and Phophichit (2022). แนวคิดการทำโคกหนองนาโมเดลให้สำเร็จต้องอาศัยความพอใจเชื่อมั่นการทำกิจกรรมแบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ต้องขยันหมั่นเพียรลงมือทำ มีภาวะผู้นำทำกิจกรรม มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งในครอบครัวและกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า เกษตรกรต้นแบบได้นำหลักอิทธิบาท 4 มาเป็นแนวทางในการทำโคกหนองนาให้ประสบความสำเร็จ เรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างมีสติและปัญญา เกษตรกรต้นแบบสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจครัวเรือนด้วยการทำโคกหนองนาได้อย่างแท้จริงโดยนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ทำโคกหนองนา ฉันทะ คือ ความพอใจ มีความรักในงานเกษตรที่เราทำ อันดับแรกต้องมีความชอบหรือศรัทธา งานที่เราได้ทำ แล้วค่อยๆ ทำเริ่มจากน้อยไปหามาก อาจเริ่มต้นง่ายๆ การที่เรามีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีที่เราเองหามาได้ ไม่ว่าจะทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของต่างๆ นั้นๆ ตามที่ตัวเราเองมี เราย่อมมีความสุขกับสิ่งที่มีกับสิ่งที่ได้ และไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินตัว เกษตรกรอย่างเราสามารถตั้งเป้าหมายในการดำเนินการทางเกษตรให้เหมาะสมโดยการใช้งบประมาณ ในส่วนต่างๆ ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป คำนึงถึงประโยชน์และความคุ้มค่าอย่างสูงสุด ใช้หลักความพอเพียงในการลงทุนลงแรง ใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยทางการเกษตรอย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร สังเกต หากความรู้ เข้มแข็ง อดทน ไม่ทอดทิ้งกับงานที่เราได้ทำ ทำต่อเนื่องไม่ใช้การทำงานแบบเอาเป็นเอาตาย แต่เป็นการหมั่นฝึกฝนตนเองจากทำน้อยไปหามาก มีการตั้งเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายไว้ชัดเจน มีความกระตือรือร้นและเพียรพยายามที่จะก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้ ใฝ่หาความรู้และประสบการณ์อยู่เสมอเพื่อนำมาพัฒนางานอาชีพของเรา พยายามศึกษาหรือแบบอย่างปฏิบัติตามจากผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตที่ทำโคกหนองนาแล้วได้ผลจริง จิตตะ เอาใจใส่รับผิดชอบ จดจ่อกับงานที่ทำ เอาจิตฝึกฝัไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัว อุทิศใจให้สิ่งที่ทำไม่วอกแวก ออกไปนอกกลุ่มนอกทาง ทำเกษตรที่มีคุณค่าและปลอดภัยแก่ผู้บริโภค ชุมชนและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งพัฒนาชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม พึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน นำไปสู่การเติบโตที่ยั่งยืน ได้ในอนาคต วิมังสา ความไตร่ตรอง ทดลอง ใช้ปัญญาในการหาเหตุผล มีการวางแผน วัตถุประสงค์แก้ไขปรับปรุง สร้างเครือข่าย จัดอบรม ใช้ปัญญาในการหาเหตุผล เกี่ยวกับต้นทุนการผลิตของ เกษตรกรที่สูง ทั้งจากการขาดข้อมูลหรือการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่ การถูกผูกขาดจาก บริษัทขนาดใหญ่ซึ่งครอบงำตลาดตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ปัญหาความยากจนและหนี้สินของเกษตรกร การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการทำโคกหนองนาโมเดลให้ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระปลัดสำราญ ฐานธมโม และ

คณะศึกษารูปแบบเกษตรอินทรีย์วิถีโคกหนองนาโมเดล:รูปแบบชุมชนสันติสุขของบ้านถ้ำโกบ ตำบลหน้าเขา อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้หลักอิทธิบาท 4ทำงานด้วยความรักในงานที่ทำ ชยันหมั่นเพียร เอาใจใส่และรู้จักพินิจพิจารณาปัญหาที่ต้องเผชิญ คนในชุมชนบ้านถ้ำโกบจึงมีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือ เกื้อกูลและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สรุป

แนวทางการทำโคกหนองนาสู่การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนตามหลักพุทธสันติวิธีของเกษตรกรต้นแบบอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อจะชี้ให้เห็นถึงรากฐานของครอบครัวคือการกินดีอยู่ดี เพื่อพัฒนาคุณภาพ จิตตภาพ ปัญญาภาพ ต้องอาศัยความพอใจเชื่อมั่นการทำกิจกรรมแบบผสมผสานมากกว่าการทำกิจกรรมเชิงเดี่ยว ต้องชยันหมั่นเพียรลงมือทำ มีภาวะผู้นำทำกิจกรรม มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งในครอบครัวและกลุ่มกิจกรรมด้วยกัน ทำให้มีความเป็นอยู่ที่มีความสุข ในพื้นที่มีอากาศบริสุทธิ์ มีสภาพแวดล้อมดี ร่างกายแข็งแรง จิตใจดี สิ่งแวดล้อมมีแต่ความสงบร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ ชุมชนเกิดสันติสุข เป็นแหล่งอาหารเพื่อนำออกมาช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัว ผู้วิจัยเรียกโมเดลความรู้นี้ว่า “ปรารังค์กูโคกหนองนา นำพาสู่ความยั่งยืน เสริมการท่องเที่ยว ตลาดสินค้าเกษตร”

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับเกษตรกรที่ทำโคกหนองนาแล้วและกำลังลงมือทำโคกหนองนา ทำให้เกิดเศรษฐกิจให้กับครอบครัวรวมถึงชุมชนที่อยู่อาศัย และส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัวที่มั่นคงได้เนื่องจากเมื่อมีความมั่นคงทางอาหาร อย่างน้อยเกษตรกรก็สามารถแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายทางด้านค่าอาหารได้เป็นอย่างดี และเมื่อมีส่วนเหลือจากการใช้ภายในครัวเรือนยังสามารถนำไปขายเพิ่มรายได้สู่แนวทางการสร้างเศรษฐกิจที่มั่นคงและเพียงพอ ทำให้เกิดความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัว สร้างความสุขจากพื้นที่โคกหนองนาของตนเองแบ่งงานกันทำในครอบครัว และการช่วยเหลือกัน เมื่อเกิดผลผลิตทำให้เกิดความพอใจ สุขใจ และภูมิใจที่ปลูกเอง กินเอง และสามารถนำความรู้และผลิตผลที่ได้มาแบ่งปันไปสู่ชุมชน กลายเป็นชุมชน “ฮักแพงแบ่งปัน”

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 กระบวนการปลูกฝังเยาวชน สนับสนุนให้เยาวชนรู้จักพึ่งพาตนเอง ชยันหมั่นเพียร ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมและส่วนรวม รู้จักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้เติบโตเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของชุมชน และสังคมในอนาคต ที่สำคัญห่างไกลยาเสพติด

2.2 การพัฒนาทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อจุดประกายความคิดด้านการจัดการเกษตรในพื้นที่ตัวเอง

References

Chantane, A., & Changcharoen, Ch. (2020). Buddhism and Sufficiency Economy Philosophy. *Journal of Management Science Review*, 22(2), 241-250.

Isarangkun Na Ayuthaya, Ch., & Thampiya, P. (2014). *Self-sufficiency toward Sustainable Development, Follow in His Majesty's Footsteps*. (12th ed.). Bangkok: Amarin Corporations Public Company Limited.

Khetnimit, R. (2023). Farmer of Doo Sub-district. *Interview*. April, 9.

Naradee, Th. (2023). Farmer of Ku Sub-district. *Interview*. April, 10.

Phramaha Hansa Dhammahāso, Phrakrupalad Adisak Vajirapañño, Sakabucha, S., & Phophichit, N. (2022). A Model of the “Khok Nong Na” Buddhist Agriculture Development by Peace Studies Model for Sustainable Development: A Case Study of Sisaket Province. *Journal of MCU Peace Studies*, 10(1), 48-64.

Phramaha Hansa Dhammahāso, Phrakrupalad Adisak Vajirapañño, Sakabucha, S., & Phophichit, N. (2022). Concept of “Khok Nong Na Model” for Sustainable Development. *Journal of Arts Management*, 6(1), 419-434.

Thaweechat, S. (2023). Farmer of Toom Sub-district. *Interview*. April, 8.